

4. Дідоренко Е.О. Методологічні проблеми оперативно-розшукової діяльності як окремої галузі наукового знання [Текст] / Е.О. Дідоренко, Б.І. Бараненко // Вісник ЛАВС МВС ім. 10-річчя незалежності України. - 2004. - Спецвипуск. - 240 с.

5. Основы оперативно-розыскной деятельности в Украине (понятие, принципы, правовое обеспечение [Текст]: учеб. пособ. / [З.А. Дидоренко, Б.І. Бараненко, В.А. Глазков и др.]. - К.: НАВС Украины, 2007. - 210 с.

6. Ортинський В.Л. Оперативно-розшукова характеристика організованої економічної злочинності [Текст]: навч. посіб. / В.Л. Ортинський, В.П. Захаров. - Львів: Львівський юридичний інститут, 2005. - 412 с.

7. Долженков О.Ф. Теоретичні проблеми становлення політики протидії створенню інфраструктури злочинного світу засобами оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ [Текст]: дис. ... д-ра юрид. наук: 21.07.04 "Оперативно-розшукова діяльність" / Олександр Федорович Долженков. - Х., 2002. - 444 с.

8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність зі стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: закон України від 18. 04. 2013 р. № 221-VII. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

9. Новий тлумачний словник української мови: том 2, К-П, 200 000 слів, видання друге виправлене [Текст] / [уклад.: В. Яременко, О. Сліпущко.]. - К.: Аконіт, 2008. - 926 с.

10. Енциклопедія економіки. Соціально економічний курс. - [Електронний ресурс]: economic.lviv.ua

11. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно з Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 16.05.2013 N 245-VII. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2002. - 1440 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., доп. та CD) [Текст] / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. - К.: Ірпінь: Перун, 2007. - 1727 с.

14. Короткий тлумачний словник української мови [Текст] / [під ред. Д.Г. Гринчишина. - 2-ге вид., перероб. і доп.]. - К.: Рад. шк., 1988. - 320 с.

Белік Л.С.

ад'юнкт ОДУВС

Надійшла до редакції: 21.12.2013

УДК 343.98

КОМУНІКАТИВНІ СКЛАДОВІ ВСТАНОВЛЕННЯ КОНФІДЕНЦІЙНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ГРОМАДЯН З ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Григоренко О. І.

Стаття присвячена питанням комунікативних складових конфіденційного співробітництва громадян з органами внутрішніх справ. Автор на підставі аналізу існуючих точок зору, світової та вітчизняної практики конфіденційного співробітництва громадян з оперативними підрозділами правоохоронних органів виказує власне бачення проблеми та пропонує до цього якісно нові підходи.

Ключові слова: добровільність конфіденційного співробітництва; конфіденційне співробітництво; комунікація; комунікативні складові конфіденційного співробітництва; оперативно-розшукова діяльність.

Статья посвящена вопросам коммуникативных составляющих конфиденциального сотрудничества граждан с органами внутренних дел. Автор на основе анализа существующих точек зрения, мировой и отечественной практики конфиденциального сотрудничества граждан с оперативными подразделениями правоохранительных органов выражает собственное видение проблемы и предлагает к этому качественно новые подходы.

Ключевые слова: добровольность конфиденциального сотрудничества; конфиденциальное сотрудничество; коммуникация; коммуникативные составляющие конфиденциального сотрудничества; оперативно-розыскная деятельность.

The article is devoted the questions of communicative constituents of confidential collaboration of citizens with the organs of internal affairs. Author on the basis of analysis of existent points of view, world and domestic

practice of confidential collaboration of citizens with operative subdivisions of law enforcement authorities expresses own vision of problem and offers to it high-quality new approaches.

Keywords: voluntarily of confidential collaboration; confidential collaboration; communication; communicative constituents of confidential collaboration; operative-search activity.

Теорія і практика правоохоронної діяльності свідчать, що на сьогодні важко уявити собі ефективну боротьбу зі злочинністю без використання специфічних методів, засобів, без залучення громадян до конфіденційного співробітництва. З набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України цей інститут отримав й процесуальну регламентацію [3]. Саме завдяки конфіденційному співробітництву стає можливим отримання корисної інформації про "супротивника", досягнення цілей виявлення, запобігання й припинення злочинів [6, 16]. Питання конфіденційного співробітництва громадян з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ досліджувалися в роботах багатьох фахівців у галузі оперативно-розшукової діяльності. Так, значний внесок у дослідження окремих аспектів інституту конфіденційного співробітництва зробили І.І. Басецький, В.Г. Бобров, А.С. Вандишев, А.Ф. Волинський, Д.В. Гребельський, І.Г. Гричанін, Л.Н. Калининич, І.А. Клімов, Є.П. Петров, В.Г. Самойлов, В.В. Сергєєв, Г.К. Синілов, Л.Л. Тузов та ін. Останнім часом окремі аспекти конфіденційного співробітництва активно розглядалися в роботах С.В. Албула, А.М. Волощука, В.В. Голубця, С.Г. Гордієнка, І.П. Козаченка,

© О.І. Григоренко, 2014

Я.Ю. Кондратьєва, В.І. Лебеденка, Д.Й. Никифорчука, К.М. Ольшевського, І.В. Сервецького та деяких інших. Водночас серед сучасних українських вчених комплексно проблему конфіденційного співробітництва розглядали у своїх дослідженнях О.Ф. Долженков, Б.А. Керницький, І.А. Клімов, В.А. Некрасов, Е.В. Рижков, Г.К. Синілов, В.Є. Тарасенко, Р.В. Тарасенко, Л.Л. Тузов, Ю.Е. Черкасов, В.В. Шувалов та інші. Однак слід зазначити, що умови сьогодення, стрімкі зміни в якісних показниках сучасної злочинності, перетворення, що стосуються соціальної психології, дозволяють стверджувати про необхідність подальших ґрунтовних розробок питань конфіденційного співробітництва, зокрема стосовно визначення його комунікативних складових.

Положення теорії оперативно-розшукової діяльності й суміжних галузей правничих наук переконливо свідчать, що конфіденційне співробітництво громадян з оперативними підрозділами ОВС як складова оперативно-розшукової діяльності є необхідною, правовою й суспільно корисною функцією захисту громадян, суспільства й держави від кримінальних посягань, що має свої морально-етичні засади та принципи [4, 5]. З позиції теорії оперативно-розшукової діяльності її сутність визначається як специфічний правовий інститут, що ґрунтується на чинному законодавстві та має своє нормативно-правове регулювання, а з погляду на оперативно-розшукову діяльність, як на діяльність відповідних оперативних підрозділів, - її головна складова, що полягає в реалізації основних функцій зазначених підрозділів особливими шляхами та способами, а саме за допомогою встановлення конфіденційного співробітництва з громадянами та їх використання в протидії злочинності. Конфіденційне співробітництво застосовується з метою виявлення, запобігання й припинення злочинів, переслідує виключно мету боротьби зі злочинністю. Воно спрямовано на одержання відомостей про протиправні дії осіб, які готують, учиняють або вчинили злочини, а також на виявлення причин і умов, що їм сприяють.

Правова основа конфіденційного співробітництва, як і правова основа оперативно-розшукової діяльності загалом, побудована на законодавчому рівні й на рівні підзаконних нормативних актів. На законодавчому рівні норми, що регламентують конфіденційне співробітництво, містяться, насамперед, у Конституції України, Законах України “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України. Так, важливе значення для інституту конфіденційного співробітництва мають положення статей 32 і 34 Конституції України. Згідно з духом і змістом цих норм кожен громадянин, який залучається до конфіденційного співробітництва, на добровільних засадах реалізує свої конституційні права на збір, накопичення, використання й розповсюдження інформації усно, письмово або в інший спосіб. Одночасно ст. 43 Конституції України закріплює право заробляти собі на життя працюю, яку особа вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Так, стаття 8 Закону “Про оперативно-розшукову діяльність” надає права оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності: мати гласних і негласних штатних і позаштатних працівників (п. 12); встановлювати з особами конфіденційне співробітництво на засадах добровільності (п. 13); здійснювати проникнення в злочинну групу негласного працівника

оперативного підрозділу або особи, яка співпрацює з останнім, зі збереженням у таємниці достовірних даних щодо її особистості (п. 8); створювати з метою конспірації підприємства, організації, використовувати документи, що зашифровують особу чи відомчу належність працівників, приміщень і транспортних засобів оперативних підрозділів (п. 16) [1]. У свою чергу, Законом України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” передбачено, що при здійсненні боротьби з організованою злочинністю спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю ОВС України мають право, якщо інших заходів для розкриття організованої злочинності та притягнення винних до відповідальності недостатньо, використовувати штатних і нештатних негласних працівників, які вводяться під легендою прикриття в організовані злочинні угруповання. Впровадження негласного працівника в організовані злочинні угруповання здійснюється за наявності відомостей про організовану злочинну діяльність і на підставі письмового доручення [2]. Особи, які залучаються до виконання завдань оперативно-розшукової діяльності, зобов’язані зберігати таємницю, що стала їм відома. Розголошення цієї таємниці тягне за собою відповідальність за чинним законодавством, крім випадків розголошення інформації про незаконні дії, що порушують права людини.

Як справедливо вказують науковці, останніми роками розвиток теорії оперативно-розшукової діяльності характеризується широким проникненням в неї суміжних галузей знань, серед яких важливе місце займає психологічна наука, що й не дивно, оскільки психологічні рекомендації необхідні для вирішення різних задач, що виникають у практиці оперативної роботи [4; 5; 7, 86-87]. Без таких рекомендацій важко обійтись при вивченні комунікативних складових встановлення конфіденційного співробітництва, оцінки придатності особи до конфіденційної діяльності, визначення оптимального напряму використання при встановленні психологічного контакту з різними категоріями осіб і здійснення ефективного психологічного впливу на них при проведенні оперативно-розшукових заходів і негласних слідчих (розшукових) дій. Комунікація є істотним чинником складного процесу соціальної детермінації поведінки людини. Воно є однією з найважливіших умов формування свідомості й самосвідомості особистості, стимулятором її розвитку включаючи у мотиваційно-спонукальний процес [4]. Міжособистісна комунікація - це одна з важливих форм взаємодії людей на основі їх взаємного відображення у свідомості один одного [5]. У ході спілкування з об’єктами оперативно-розшукової діяльності вирішуються завдання, які пов’язані з виявленням, попередженням злочинів, розшуком злочинців, які переховуються, і встановленням і розшуком осіб, які зникли безвісти, тощо. Також до їх складу входять і підбір, вивчення й залучення кандидатів до конфіденційного співробітництва [6, 34]. Одним з основних принципів, на яких будується інститут конфіденційного співробітництва, є принцип добровільності. Принцип добровільності визначено в п. 13 ст. 8 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, де чітко зазначено, що встановлювати конфіденційне співробітництво з особами можна на засадах добровільності [2]. Добровільність - це те, що здійснюється, діє, відбувається з власного бажання, доброї волі, без примусу та насилля [6, 23]. У цьому сенсі дуже важливими є міжособистісні стосунки, що складаються між громадянином і працівником оперативного підрозділу,

а головне - комунікативні складові, завдяки яким кандидат до співробітництва встановлює контакти, даючи згоду на співробітництво чи відмовляючись від нього. Проте прийняття кандидатом того чи іншого рішення не завжди зумовлене тільки одним певним мотивом, оскільки вчинок, зокрема згода на конфіденційне співробітництво, може залежати від потреб чи переконань, що в конкретній ситуації залучення не відповідають або навіть суперечать одне одному. Так, переконання в неетичності конфіденційного співробітництва, що сформувався у кандидата під впливом певного соціального оточення, може вступати в протиборство зі суб'єктивно усвідомлюваною потребою в самозбереженні, коли йому притаманний страх перед ОВС взагалі, навіть при законно-слухняному поведженні він не може відмовитися від пропозиції про конфіденційне співробітництво [5]. І навпаки, суперечності в мотиваційній сфері можуть виникати між усвідомленням необхідності особистої участі в боротьбі зі злочинністю та побоюванням помсти з боку злочинців. Залежно від своїх особистісних характеристик кандидат віддає перевагу тому чи іншому спонукальному моменту, що виявляється в згоді чи відмові конфіденційно співпрацювати з оперативним підрозділом. Водночас згода чи відмова можуть зумовлюватися найрізноманітнішими мотивами - і домінуючими, і другорядними, з огляду на їх діапазон. Визначення домінуючих мотивів у разі прийняття кандидатом позитивного рішення є важливою обставиною, оскільки, по-перше, дозволяє встановити ступінь його надійності, по-друге, налагодити з ним довірливі міжособистісні стосунки, по-третє, ефективно впливати на його мотиваційну сферу або зовсім відмовитися від його залучення [5].

Комунікативні компоненти залежать від певних умов. Серед них науковці виділяють: інтеріоризацію; життєвий досвід; життєві потреби; проблемні ситуації; особисті інтереси; власні можливості тощо [5]. На нашу думку, за умов стрімких змін у світогляді в громадян, доводиться констатувати, що на сьогодні основним мотивом, за яким особи погоджуються на встановлення й підтримання конфіденційних стосунків з оперативними підрозділами ОВС, є особиста користь у широкому тлумаченні цього поняття. У контексті аналізу комунікативних складових конфіденційного співробітництва слід відмітити, що метою такого виступають, наприклад: отримання матеріальних благ; доступ до певних видів діяльності, у результаті якої можливо отримати матеріальні блага; заняття певної посади замість іншої особи; усунення конкурентів у бізнесі; уникнення небажаних наслідків; допомога з боку працівників оперативних підрозділів у

вирішенні соціально-побутових проблем; помста особам з числа кримінального оточення тощо [5]. Врахування цих аспектів, за нашим переконанням, сприятиме вдосконаленню та оптимізації інституту конфіденційного співробітництва громадян з ОВС з метою протидії злочинності.

Як висновки, слід зазначити, що подальші наукові розробки питань конфіденційного співробітництва громадян з ОВС, при належному підході, безсумнівно, приведуть до реальних позитивних результатів у забезпеченні ефективної протидії злочинності, виконання завдань, що постають перед органами внутрішніх справ у сучасних умовах.

Література

1. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 04.07.2013 р. № 3412-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: закон України від 30.06.1993 р. № 3341-XII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 04.07.2013 р. № 3334-17. - [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua>. - Назва з екрана.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI: за станом на 04.07.2013 р. - К.: Алерта, 2013. - 304 с.
4. Албул С.В. Використання комунікативних вмій під час підбору та вивчення кандидатів для конфіденційного співробітництва // Південноукраїнський правничий часопис. - 2008. - № 4. - С. 3-7.
5. Албул С.В. Домінуючі мотиви конфіденційного співробітництва в умовах сучасних змін у соціальній стратифікації // Південноукраїнський правничий часопис. - 2012. - № 1. - С. 28-30.
6. Тарасенко В.Є., Тарасенко Р.В. Інститут конфіденційного співробітництва в оперативно-розшуковому праві: Монографія. - Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. - 176 с.
7. Усенко В.Ф., Некрасов В.А., Мацюк В.Я. Використання конфіденційної допомоги громадян у боротьбі зі злочинами: Монографія. - К.: КНТ, 2007. - 204 с.

Григоренко О.І.

ад'юнкт

ОДУВС

Надійшла до редакції: 03.12.2013

УДК 343.937.94

ВІДОМОСТІ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

Загнібіда В. В.

Стаття присвячена питанням визначення соціальних типологічних і психологічних ознак особи злочинців, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, результатів особистого дослідження, виказує власне ставлення до означеного питання та пропонує соціальну модель сучасного корисливо-насильницького злочинця.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність; особа злочинця; соціально значущі складові особистості; корисливо-насильницькі злочини.

Стаття посвящена вопросам определения социальных типологических и психологических признаков личности преступников, которые совершают корыстно-насиль-